

СИСТЕМА ЗА НОТНО ОГРАМОТЯВАНЕ В ТРЕТИ КЛАС НА СОУ

Красимира Георгиева Филева-Русева

Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство – Пловдив

A SYSTEM OF NOTE-LITERACY IN THE THIRD CLASS OF THE ELEMENTARY SCHOOL

Анотация: В доклада се разглежда стройна и успешна система за нотно огромотяване – усвояване записването на тоновата трайност и височина. За целта се използват приказки, игри, задачи, песни по стихове образувани от съчетаване на сричките – тонови имена, дори детски сериал.

Ключови думи: нотно огромотяване, тонова височина, тонова трайност, музикална педагогика

Abstract: In the report it is considered a harmonious and successful system for teaching how to read and write tone duration and pitch. For that purpose tales, games, tasks, songs on lyrics created through combination of the syllables-tone names, and even children's series are used.

Key words: note-literacy, tone duration, tone pitch, musical education

1. Увод

Тонът – звук с фиксирана височина – има четири основни характеристики. Освен височината, която е определяща, останалите три са трайност, сила и тембър. Съвременната линейно-нотна система, която се използва за записване на нотен текст, позволява точно означаване на тоновата височина, относително точно (на основата на съотношения) записване на тоновите трайности и ориентировъчно определяне на силата на звучене. За характеристиката тембър се получават впечатления от означенията за инструмент или глас, чието изпълнение е предвидено в нотния текст.

За да се запишат тоновите височини и трайности, е необходимо те предварително да бъдат осъзнати. Тъй като осъзнаването на трайностите, а при повечето хора – и на височините се извършва чрез откриване на съотношенията им, то записването на, дори и елементарен нотен текст е вид интелектуална дейност. Това е сериозно основание да се включи нотното огромотяване в учебната програма за учениците от трети клас на СОУ. Естествено, усвояването на уменията да се борави с линейно-нотната система, не се разглежда като съществено при обучението по музика, както критерият нотна грамотност не е основен при оценяване постиженията на конкретния ученик. Това умение обаче – осъзнаването на височините и трайностите на тоновете, необходимо за изписването им и предхождано от аналитико-синтетична дейност, е важно за интелектуалното развитие на учащите и като такава е необходим елемент от тяхното обучение.

2. Записване продължителността на звучене

2. 1. Преподаване на нотни стойности

В учебника по музика за трети клас на СОУ [2] е използвана богата колекция от подходи за усвояване на нотното писмо. Сред тях са приказки, игри, задачи, песни по стихове образувани от съчетаване на сричките-тонови имена, дори детски сериал.

„Приказка за мечото семейство“ е създадена с цел изясняване на тоновете трайности. Намерен е много сполучлив начин за представяне продължителността на звучене и съотношенията в продължителностите чрез характеристики на членовете на мечото семейство. Най-тежкият, най-едрият и най-силният е татко Мечок. Чрез него е „изобразена“ стойността цяла нота. Мама Мецана – „дебеличка, добродушна и работлива мечка“ [3, с. 4], т.е. по-лека и по-подвижна от татко Мечок, представя половината нота. Техните деца са три – синът Мечко, характеризирани като „пъргаво, позаякнало и пакостливо мече“ [3, с. 4], е четвъртината нота, а двете малки близначки – осмините. Така, все още *без да се споменават самите нотни стойности*, още в началото на приказката се наемква за съпоставяне, за различна тежест и различна пъргавина, т.е. за няколко отделни нива. Следващото представяне на съотношенията се съдържа в изречението „Сковал и грамаден стол, стол, столче и столченца за всеки член от семейството“ [3, с. 4]. Тук четирите различни нива са по-конкретизирани. Ясното и точно отразяване на съотношенията се състои в описанието на погачите, които трябва да бъдат поделени между членовете. Така едната (цяла) погача се пада на бащата, като най-силен. Втората погача отначало се разрязва на две, като мама Мецана получава едната половина. Другата половина се разделя на две четвъртини, като Мечко получава едната, а втората се дели още веднаж за двете малки сестрички-мечета. Така по ясен и забавен начин, подкрепен със съответните илюстрации, се обяснява делението на цялата нота на две половини, на четири четвъртини и на осем осмини.

След тези достъпни въвеждания може да се представи и самата информация за изписването на нотните стойности. Тя е организирана отново като съотношения – така, както отделните нотни стойности ще бъдат откривани от учащите впоследствие, т.е. следва се естествената логика, а не изкуствено разделяне на информацията, при което най-същественото от нея – съотношенията, би останало неразбрано. Отново ясно, нагледно и конкретно, по четири начина, всеки от които – отправен към различна страна от възприемането на тези съотношения, (според различните възприемателни опори, които всеки ученик ползва с предимство), е показано и самото изписване на нотните стойности. Тези начини са:

а) Най-отгоре във всеки правоъгълник е изписан нотният знак – отначало за цяла нота, в следващия правоъгълник – два знака за две половини, (колкото съдържа цялата) след това – четири знака за четири четвъртини и в последния правоъгълник – осем знака за осем осмини. Всички тези знаци са новото, което трябва да бъде ясно видно, за да е и добре запомнено. Изписаните знаци и отличаващите ги елементи се запаметяват от учениците *по зрителен път*.

б) Под нотите са изписани срички, с които се представя продължителността. Това са „та – а – а – а – а“ (цяла нота), „та – а та – а“ (две половини), „та та та та“ (четири четвъртини), „ти-ти ти-ти ти-ти ти-ти“ (осем осмини) [3, с. 4]. Тъй като сричките се изговарят, то този начин на представяне е насочен повече към *слуховата и речевата страна* на възприятието (и съответно - запаметяването).

в) Означения за движенията на ръцете за отмерване на трайностите. С тези означения учащите са предварително запознати, така че в момента на изпълнение на отмерванията, този начин на представяне на информацията за нотните стойности е отправен предимно към *двигателната страна* от възприятието.

г) Характеристиката с думи – „присъпвал тежко Мечко“, „развеселила се Мецана“, „разпъргавил се Мечко“ и „разприпали се сестричките-близначки“ [3, с. 4] са свързани с речевата и *емоционалната страна* на възприемането.

2. 2. Затвърдяване на знанията за нотните стойности

Веднага след представянето следват и задачите за затвърдяване на току-що осъзнатата информация. Тук отново са намерени различни подходи:

а) Произнасяне на текст от изречение. Ролите са разпределени между учениците, така че детето, което изпълнява ролята на татко Мечок произнася една сричка, която издържа четири времена, „мама Мецана“ за същото време произнася две срички, „Мечко“ – четири, „сестричите“ – по осем. Всички ученици отмерват с ръка четирите времена, всяко от които се разделя на два маха. Движенията на ръцете за отмерванията също са означени.

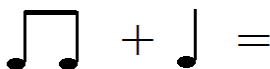
б) Озвучаване на същия текст с детски ударни музикални инструменти. Тук към възприятието се прибавя и темброво-емоционална характеристика на „героите“. Условието на задачата съдържа много сполучливо описание – „Татко Мечок думка здраво с длан на чина. Мама Мецана удря двете половини ноти на барабанчето. Батко Мечко разтърсва на четири четвъртини дайретото, а сестричките-близначки тропат осем осмини на клавишите“ [3, с. 5]. Ясно доловими от това описание са четирите нива на „тежест“ на звукоизвличането, които трябва да се получат, предварително известна е и разликата в силата на звучене на отделните инструменти. Под условието на задачата са изброени и персонажите от приказката. В рисунката ясно са показани съотношенията в големините на героите.

2. 3. Прилагане на усвоената информация в различни условия

По-нататък, след като информацията вече е затвърдена, учащите трябва да усвоят уменията да я прилагат при различни условия, по различни начини. С това задачите стават по-сложни. В следващата задача от учениците се изисква да изберат на кой от два примера с означени нотни стойности в един и същ размер е изписан ритъмът на изучавана песен. За да се подпомогне справянето с това изискване под означенията на нотни стойности са изписани сричките, но не текста на песента, а онези срички, изговарянето на които вече е било ползвано като опора при възприемането продължителността на звучене на тонове.

След това се изисква с налични към учебника шаблони да се наредят трайности-те на същата изучавана песен. Тук учащите имат за опора примера от предходната задача, който е бил посочен като верен. По-нататък се предлага да се допълнят редове, за да се затвърди съотношението на трайности, но вече не на конкретни музикални примери, а от запис на знаци – нотни стойности, които учениците не свързват с определена мелодия. Така се осъществява преходът от конкретно (мелодията на позната песен, сричките, отмерването с ръка, героите на приказката) към абстрактно – боравене директно със знаците за нотни стойности.

След като този преход вече е направен, се търси връзка с други учебни дисциплини, за да се създадат навици у учащите да реорганизируют вече познатата материя, за да могат да я използват при различни условия. Тъй като нотните стойности са музикалният аналог на дробите в математиката, то е естествено да се предложат упражнения, където организацията на материята е сходна с тази в математиката. Такива са „задачи с ноти“ [3, с. 6]. Те започват с въпроси от типа „Колко четвъртини ноти има в половината нота“ [3, с. 6], „Колко осмини ноти има в половината нота“ [3, с. 6] и т.н. След това начинът на изписване се променя в по-близък до математическия:

Пример № 1 а

Пример № 1 б
и т.н. [3, с. 6].

В следващите уроци се правят връзки с усвоената информация, на основата на която се изучават и понятия като „пауза“, „тактова черта“.

3. Записване на тонови височини

3. 1. Преподаване на нотните знаци

За усвояване начина на записване на тоновете височини в учебника е предложена изключително интригуващата и нова в музикалната педагогика идея „детски сериал“ [3, с. 9 -19].

Идеята на „сериала“ е да се въведе всяка нота поотделно, като се запомни и мястото ѝ върху петолинието. Още с първата „героиня“-нота – Рени (ре) се въвежда и понятието „петолиние“, което се свързва с представата за „къщичката на нотите“ [3, с. 9]. Новопридобитата информация веднага се включва в задачи, които съдържат и по-рано усвоени понятия. Така например в първата задача се изисква „ре“ да се изпише върху петолинието като половина, четвъртина и осмина. След това идва ред на свързането на представата за нотния знак с конкретната тонова височина, която той представя. Това е следвано от играта „на пианисти“. Върху нарисувано в учебника пиано учащите трябва да „натиснат“ „клавиша ре“ и, тъй като от нарисуваното пиано не може да прозвучи тон, да изпеят тона „ре“. Така представата за звук и съответстващия му нотен знак се затвърдява у учениците. Сериалът продължава с появата на следващата героиня – Мими (ми). Милата история на тяхното запознанство е следвана от задачи, в които нова е подреждането на шаблони на ноти върху петолиние, така че да се използват само нотите ре и ми, а да се получи позната песен. По този начин учениците се причуват да свързват височините на двата тона (по-точно съотношението на височините, ако за едната от тях се използва ориентир) с нотните знаци за по-ниския и по-високия тон, както и с клавишите на пианото, на които тези тонове звучат. След разказа от следващата серия, където към малите сестрички се присъединява и „до“, е поместена гатанка, с която се преговаря понятието „петолиние“. Другата нова занимателна задача е да се „прочетат“ от петолинието имената на нотите и поместените след тях думи, при което се получава детско стихотворение. След поредната серия се въвежда и понятието „Сол ключ“. Както и за всяка от нотите, е показано как се изписват елементите на знака върху петолинието. Към задачата да се нареди с шаблони изучавана песен се прибавят нови елементи, които я разнообразяват. От учениците се изисква да изпеят песента от нотите, с които са я наредили върху нарисуваното петолиние, за да про-

верят, дали са я „записали“ правилно. Това също е и упражнение за четене на нотен запис. Съпровождането на песента с детските ударни инструменти е обичана дейност от малките ученици. Задача за четене от пръв поглед е „Ако изпееш и „изсвириш“ правилно следния нотен текст, ще се получи много известна песен. Позна ли я?“ [3, с. 16]. Предоставят се и възможности за пеене по ноти с аккомпанимент от повтарящ се тон, който един ученик свири, вече не върху нарисувано, а на истинско пиано. Повторенията на един и същ тон, т.е. ритмичното свирене върху един и същ клавиш не затруднява учащите, а се посреща от тях с ентузиазъм. Това допълнително подпомага усвояването на преподавания материал, в случая нотното писмо. Следващата гатанка, чийто отговор е „Сол ключ“ е свързана и с изписване на знака върху петолиние. Приятни са и задачите за изписване с ноти на имената на персонажите от детския сериал, например „Ми-ла и Ми-ре-ла“ [3, с. 18].

3.2. Игри и задачи за затвърдяване на новите знания

След запознаване с нотите за седемте степени на лада, на учениците се предлага играта „Живото пиано“ [3, с. 18]. На седем деца се поверяват ролите на седем клавиша, съответстващи на изучените ноти. Всяко дете се включва ритмично в изпяването на записаната с ноти песен, като пее само този тон, който звучи от неговия клавиш. [3, с. 20]. Следва игра за оцветяване – да се оцветят контурите на децата – ноти от сериала. Поместена е кръстословица, която трябва да се попълни така, че да се получат имена на тонове. Добавена е и игра за попълване на ребуси – изречения, чийто срички са тонови имена, както и игра за подчертаване само на сричките-тонови имена от текст, като след това съответните ноти се изпишат върху петолинieto. Интересни са и задачите за откриване на грешки в изписани ноти (те се сверяват с тоновите имена, означени със срички под нотите) [3, с. 21].

Находчиво са създадени задачи като приятната за изпълнение: „Оцвети птиченцата, които са кацнали правилно на клона [3, с. 25]. Тук на първо място трябва да се открие заложената в задачата асоциация на клоните на дървото с петолиние. След това се преценява, че птичките „ми“ – кацнала върху най-ниския клон, „фа“ – стъпила на него, но разперила крилца между най-ниския и следващия клон, както и „си“ – върху третия клон, са на правилни места, докато „до“ е заела място, на което би трябвало да кацне птичка с име „ла“. Така става ясно, че „цветно оперение“ ще получат птиченцата „ми“, „фа“ и „си“.

За да се провокира детското внимание, следващата задача съдържа „обратното“ изискване – „Оцвети рибките, които плуват неправилно по вълните“ [3, с. 25].

3.3. Задачи за проверка на усвояването и преговор

Сполучлив и приятен начин за получаване на информация, доколко са усвоени и колко успешно се прилагат знанията за елементите на линейно-нотната система, а и за преговор на заучавани понятия е задачата: „Помогни на музикалните знаци да намерят своя стол, като ги отведеш със стрелки“ [3, с. 24]. Върху столовете са изписани понятията, а под тях, в различен ред – знаците, съответстващи на тези понятия. Обект на преговор са: виолинов ключ, петолиние, нотни стойности, размер, пауза.

Сходна като условие, но допълваща преговаряната информация е и следващата задача: „Помогни на мишлетата да си намерят къщичките, като ги отведеш със стрелки“ [3, с. 24]. Тук се проверява качеството на усвояване на имената на нотите, нотните знаци, виолинов ключ.

Постигането на нотна грамотност става повод за „Празник на нотите“ [2, с. 41], както в първи клас децата са празнували придобиването на уменията си да четат и пи-

шат. За да бъде празнуването едновременно забавно, запомнящо се и ползотворно, авторите са предложили на учениците да си разпределят ролите от детския сериал „Приказка за нотите“, да го подготвят за показ пред публика и да го представят, като не само изиграят ролите, но и изпеят и всички песни към сериала.

4. Заключение

Очарователният, оригинален и занимателен начин, по който се преподава нотното писмо, разкрил богатата инвенция на авторите, не само гарантира успех на усвояването му, но и допринася децата да почувстват новите си умения като нещо значимо, да отбележат подобаващо празника на нотната си грамотност, създава предпоставки у тях да обичат музиката.

Литература:

1. Минчева, П. П. Пехливанова и Св. Христова. Книга за учителя по музика за 3. клас. София, „Просвета – София“, 2004.
2. Минчева, П. П. Пехливанова и Св. Христова. Музика за 3. клас. София, „Просвета – София“, 2004.
3. Минчева, П. П. Пехливанова и Св. Христова. Тетрадка по музика за 3. клас. София, „Просвета – София“, 2004.

За контакти:

Красимира Георгиева Филева-Русева, доцент, доктор
Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство – Пловдив
телефон 0877 211776, e-mail адрес: krassyfilleva@abv.bg